

HORA de LLIBRES

Suplement Literari i Cultural

ANY I NÚMERO 6/HORA NOVA 19 - 25 JUNY 1984/Figueres (Alt Empordà)

COORDINA: Rafael Pascuet

Lorca i Freud: els anys prodigiosos de Dalí (1926-39)

Meitat àgora, meitat mercat, la biblioteca del Casino Menes-tral Figuerenc fou l'escenari en el que recentment fou presentat «La miel es mal dulce que la sangre», de Rafael Santos Torroella (1). En aquest llibre, el crític de Portbou fa un estudi acurat d'una època determinant per a aquest fenomen anomenat Salvador Dalí: els anys que van des del 1926 (primers passos, encara vacil·lants, per nous camins estètics) al 1939 (definitiva separació/exclusió del grup surrealista), anys prodigiosos que l'autor qualifica com l'època lorquiana i freudiana de Salvador Dalí.

Joaquim Bech de Careda i Joan Josep Tharrats foren els encarregats de presentar llibre i autor, per altra banda ben conegut de tots aquells que segueixen les incidències del món de l'art en general i de l'univers dalinià en particular. La seva condició d'empordanès i l'haver tractat, l'any 1933, aquell home fascinant que fou Federico Garcia Lorca han estat, de bon segur, dos aliats poderosíssims a l'hora d'escriure aquest llibre, en el que Santos Torroella fa compatible el rigor de les dades emprades amb l'admira-ció confessada pel pintor figuerenc. Es tracta, doncs, d'un lli-

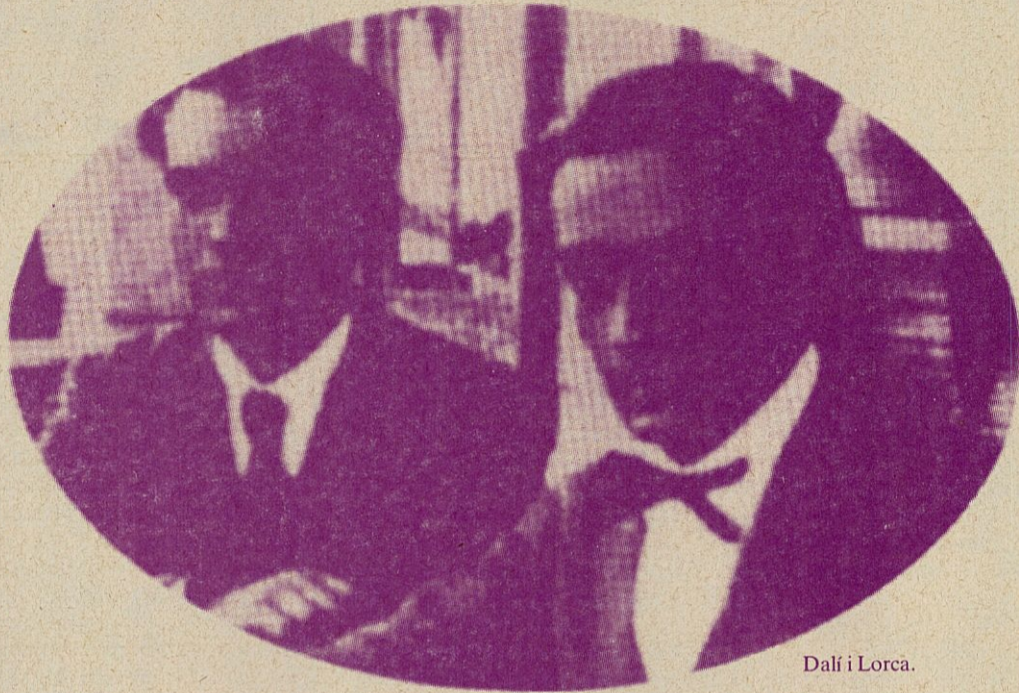
bre important. «La miel es más dulce que la sangre» sembla tenir assegurat un lloc privilegiat dins la copiosa bibliografia daliniana, tantes vegades banal quan no decididament entorpidora per a tots aquells que volen acostar-se al fenomen Dalí amb una actitud lliure de prejudicis sempre estèrils. En aquest sentit, tal i com assenyalaren Bech de Careda i Tharrats en llurs respectives intervencions, el llibre de Santos Torroella és una sòlida aportació per a un millor coneixement de la vida i obra, sempre inseparables, de Salvador Dalí.

Pel seu interès, oferim aquí el text bàsic de la intervenció de Joaquim Bech de Careda.

Comencem per aclarir que la immensa quantitat de literatura segregada a l'entorn de la persona i l'obra de Salvador Dalí s'ha projectat gairebé sempre en dues vertents. Una, al panegíric sense control —generós o interessat— i fins i tot intencionalment parasitari. L'altra ha estat acaparada per la diatriba recelosa i arbitrària, apriorística i visceral. Aquesta segona vertent, nascuda i suculentament alimentada en els seus primers temps a la capital del Principat,

ha anat darrerament de baixa, sense, però, desaparèixer del tot.

Els motius d'aquesta actitud és difícil establir-los. La culpa deu anar molt ben repartida, com sempre sol succeir. Hem de reconèixer que entre els aliments que mantingueren la bona salut de la fòbia antidaliniana a Barcelona hi figurava, en primer lloc, l'interès de l'artista figuerenc de no desapropiar cap ocasió que se li presentés, o creant-la si no es presentava per les bones, de ferir la sensibilitat dels barcelonins, en especial dels que solen anomenar-se intel·lectuals, i amb una suprema delectació d'aquells vells senyors de l'Ateneu tan mirats i respectuosos amb

Dalí i Lorca.

tots els valors establerts, atacant sense miraments figures literàries o polítiques considerades sagrades en aquella casa, en els moments en que s'ensorrava la Dictadura del general Primo de Rivera.

Per haver-lo viscut, vull recordar el succeït a la conferència donada per Dalí a l'Ateneu, sota la presidència del doctor Pere Coromines, un altre empordanès d'origen, a la que vaig assistir amb altres estudiants amics, formant un grup que no sé ben bé si feia la funció de «claque» o era una escolta de gorilles o totes dues coses a la vegada.

Dalí tingué un record, que seria exagerat de considerar admiratiu, per Guimerà. El definí, segurament per no fer-ho massa llarg, com «el putrefacte pelut» i «el gran pederasta». A don Francesc Pi i Margall també li dedicà un record i no parlà de més gent, no perquè no tingués ganes sinó degut a que la provocació havia estat tan forta i tan cerebralment deliberada, que ens quedàrem sols l'artista i els estudiants que vetllaven per ell, sota la presidència, paternal i bonaria, d'en Pere Coromines, únic membre de la casa que no desertà. La reacció dels cercles artístics, de la crítica i fins i tot de la gent despreocupada per aquestes coses, fou d'una escassa amenitat; i hem de reconèixer que no podia pas atribuir-se tota la responsabilitat als barcelonins. Aquests mateixos barcelonins que acollien triomfalment el

manilla d'espases

Joan Coromines i un premi esperat

El Premi d'honor de les lletres catalanes ha estat atorgat a Joan Coromines, lingüista de prestigi universal, autor, entre altres obres, del «Diccionari etimològic de la llengua catalana». Fins aquí, tot sembla normal. Però tornem a mirar la pel·lícula del premi.

Fa tres anys, els candidats al premi amb més atots eren Joan Coromines i Ramon Aramon. Per tal de no ofendre cap dels dos, es va concedir el guardó al poeta i assagista Josep Mª Llompart. Llompart mereixia, sens dubte, el premi, però molts articles el tractaren d'una manera injusta, com si només fos un tercer en discòrdia.

L'any passat, altra vegada la lluita s'establia entre els mateixos candidats. Un membre del jurat era a París. La votació va ser de 5 a 4 a favor d'Aramon i Serra (o potser de 4 a 3). La diferència era només d'un vot. Un dels membres del jurat era gendre d'Aramon...

Per acabar-ho d'adobar aquest any, en què finalment el gran filòleg veu la seva tasca premiada, gairebé no es parla d'ell en l'acte de la concessió del

premi. El premiat, tot s'ha de dir, no hi assisteix, «et pour cause». El doctor Aramon fa un parlament íntegrament dedicat al poeta Josep Carner. Se senten alguns xiulets. Un assistent crida: «i Coromines, què?» i toca el dos de l'acte. Finalment el conseller Max Cahner —editor del diccionari, també— improvisa uns mots dedicats a Joan Coromines, dient que el filòleg li ha advertit de no passar temps preparant un discurs sobre la seva obra.

Recordem que ni a Josep Carner ni a Josep Pla els va ser atorgats aquest premi. I preguntem:

Tots aquests tripijocs beneficien la cultura catalana?

Donen una imatge prou clara de la tasca d'innegable ajuda a la cultura que ha fet l'entitat que dona el premi, Òmnium Cultural?

És necessari continuar donant aquest premi o seria millor considerar que el seu paper ja el fan les medalles d'or de la Generalitat?

Caldria canviar-ne les bases? Convidem els lectors a dir-hi la seva.

Blanca Picany

biblioteca

Poemes 1969-1981

Marta Pessarrodona

Llibres del Mall. Barna. 1984.

Amb un pròleg de Ramon Pinyol i belles il·lustracions de l'escultor Josep Mª Subirachs, s'ha publicat l'obra poètica completa —fins ara— de Marta Pessarrodona, coneguda també com a excel·lent estudiosa de la literatura en llengua anglesa, especialitzada en Virginia Woolf i el «grup de Bloomsbury». El llibre comprèn quatre reculls i un poema final. La lírica de Marta és una poesia plena de contingut, expressat amb una contenció i una sobrietat en la veu que no n'exclou l'emoció profunda ni les imatges sorprenents per la seva mateixa senzillesa.

L'edat d'or

Francesc Parcerisas

Edicions dels Quaderns Crema. Barna. 1983.

El poeta ens ofereix un aplec de poemes originals i algunes versions del grec Iannis Ritsos, per persona interposada. Lírica amb constants referències culturals, per aquest món que evoca i per la subtil concisió en l'anar i venir del passat al moment d'ara em recorda l'alexandri Kavafis. Els millors poemes són els darrers, justament: el llibre guanyat —tot i haver començat ja molt bé— a mesura que hom s'hi endevina.

Les pedres que suren

Pere Morey

Laia. Barna. 1984

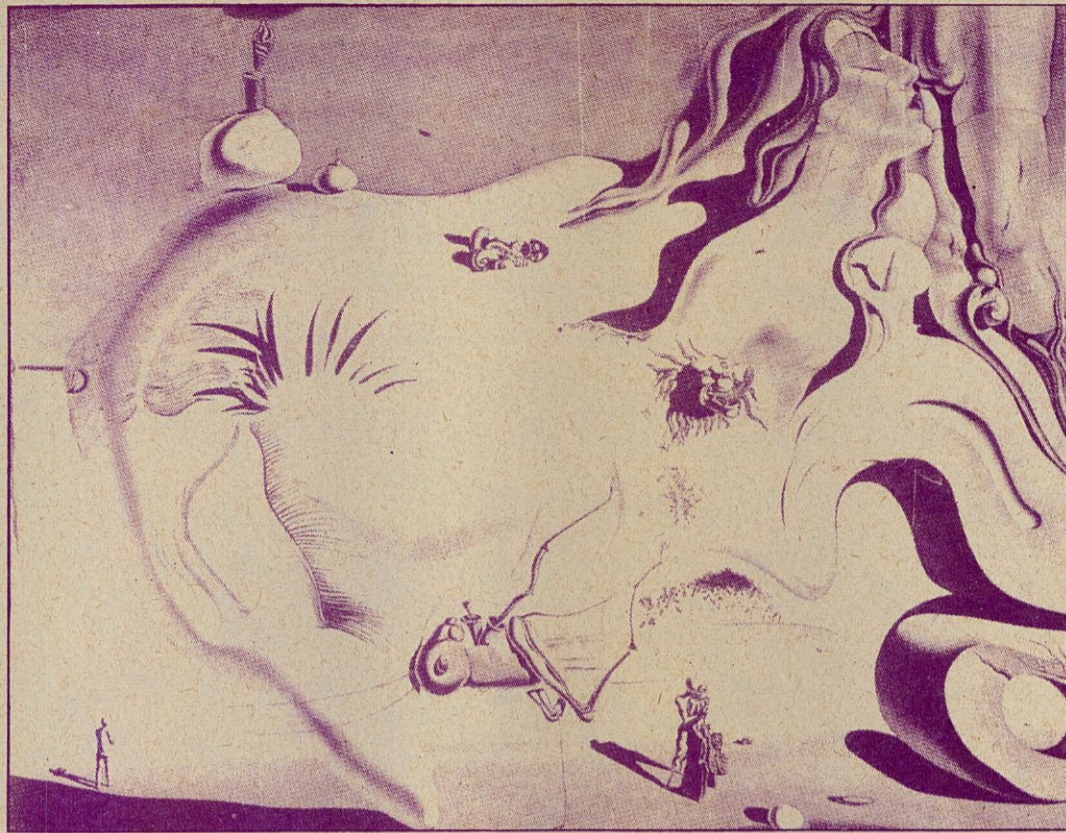
Ficció enquadrada en aquells anys màgics i esplèndids de les acaballes del segle XIII abans de Crist, poc després de l'expedició dels Argonautes i abans de la guerra de Troia, entre l'Argonautida i l'Odissea. Aquells temps incerts en els que la història i el mite resulten pràcticament inestriables; aquells dies en què els deus i els seus fills per part de pare, els herois, emprenen arriescades navegacions cercant el tof d'or o un brot de taronges daurades...

Boris I, rei d'Andorra

Antoni Morell

La Magrana. Barna. 1984

Crònica en clau de ficció d'un fets reals: Boris de Skossyreff, baró d'Orange, rus blanc, aventurer i un xic somiatruites s'instal·la a Andorra l'any 1934 i s'autoproclama del petit país pirinenc. La realitat —Bisbe de la Seu d'Urgell, Guàrdia Civil...— s'encalegaren de despertar-lo.

retrat de la senyoreta Maria d'Abadal exposat, ostentament sol, en un cavallet ornat de domàs vermell, al vell mig de la Sala Gran de can Parés. Retrat de factura clàssica que provocà un esclat d'entusiasme i féu dir a un dels crítics aleshores més escoltats, que no s'havia pas quedat curt en les seves diatribes, que ens havia nascut un Rafael català.

La picabaralla entre Dalí i Barcelona s'havia convertit en una espècie de lluna de mel. I d'aquella època tan llunyana fins ara aquest fenomen s'ha repetit moltes vegades. Jo voldria dir —i perdoneu-me l'incís estrictament personal— que recordo aquell quadre, que no veurem mai més perquè fou cremat els primers dies de la guerra civil, sobretot perquè —amb tot el respecte i admiració per la persona retratada— en ell feia per primera vegada pintat, de debò, en cos i ànima l'Empordà.

Tornant a agafar el fil del raonament del fil que preteníem fer, hem de convenir que cap de les actituds que hem tractat d'esbossar —la ditiràmica i la rebentista— no ens portaria al coneixement de la personalitat de Dalí. Ni a la humana, tan complexa, ni a les successives formes d'expressar-se en el curs de la seva carrera, tan llarga i tan mal coneguda malgrat la immensa quantitat de literatura que ha provocat.

Una vida i una obra tan plenes exigeixen, en el que vol encarar-s'hi, la renúncia a qualsevol partit pres. També caldrà que es carreguin de paciència si, quan creu trobar-se en el bon camí de la comprensió; es veu presoner, amb reculada dubtosa, d'un carreró sense sortida.

És convenient aplegar tota l'agudesa d'esperit de que un sigui

capaç per a investir l'obra i la vida de Dalí amb la pretensió d'entendre'n alguna cosa. I tota la modèstia, la vigilància i la tenacitat, per no donar-se per vençut. L'obra i la vida de Dalí, penso, solen anar molt aparellades, malgrat que l'artista es diverteix sovint escampant al seu pas alguna pela de taronja per desequilibrar als qui, tot darrera, pensant trobar-se en el bon camí, segueixen il·lusionats les taques cridaneres de les deixies.

Entre l'admiració incondicional i el blasme sistemàtic, Rafael Santos Torroella opta per una actitud crítica rigurosa exercida amb un fons de comprensió i de simpatia. El llibre del nostre amic il·lumina, en un estudi dens i apretat, una època capital de la carrera daliniana, una cruïlla decisiva de la seva obra, utilitzant, per a realitzar la tasca empresa, unes eines excel·lents: una formació universitària de primer ordre en les disciplines artístiques, un llarg treball d'investigació històrica portat a terme amb rigor, una obra creativa, especialment poètica, que l'ha fet mereixedor dels més alts premis en castellà i català, i, pel que ara ens interessa primordialment, una colla d'anys d'exercici de la crítica literària i artística que li permeten destriar, al primer cop d'ull, el grà de la palla.

A l'utilatge citat cal afegir-hi les pròpies circumstàncies personals que han permès Rafel Santos Torroella seguir de prop l'evolució de la pintura de Dalí. Evolució que en certes ocasions pot semblar clara, apareix plena d'ombres, trencaments i alts i baixos en llargs períodes de la seva vida.

Nascut, de pare castellà i mare empordanesa, a Portbou —la vila

fronterera de tarannà tan peculiar— Rafael Santos Torroella és home de dues cultures. Per totes dues sent idèntica admiració i el mateix apassionat interès. Format bàsicament a les universitats de Salamanca i Valladolid, coneix més tard i es familiaritza amb gent de la «Institución Libre de Enseñanza», organització que constituí l'últim intent, en el nostre país, de creació d'una nova aristocràcia fonamentada en la intel·ligència, que havia de substituir, segons el seu criteri, a la vella aristocràcia terrinent i militar.

A Valladolid conegué Federico Garcia Lorca quan aquest era l'ànima d'aquella formació teatral universitària que portava el nom de «La Barraca», i l'impressionà profundament la seva personalitat forta, complexa, obscura i plena de zones d'ombra tallades per esclats de llum violenta.

Aquest coneixement de Garcia Lorca ha servit per a comprendre, per part de Santos Torroella, la intensitat de la influència que el poeta andalús havia d'exercir sobre el pintor empordanès, uns quants anys més jove que ell, mentre conviueren a la «Residencia de Estudiantes» uns quants anys després.

Amb l'amistat humana i la influència cultural de Lorca, Dalí entra en una període més definit. Ple, si voleu, de vacil·lacions i de reculades, forçat per la seva inquietud i la seva insaciable curiositat que l'han dominat sempre.

Aquí comença de ple el tema del llibre «La mel és més dolça que la sang», títol tret, com tots sabeu, de les paraules de Lydia de Cadaqués contestant al seu fill que li retreia els tingués abandonats en favor d'Eugeni d'Ors (...) Algú ha dit que després de la lectura d'aquest llibre, mai més podrà veure's amb els mateixos ulls la pintura de Dalí. Això és ben cert.

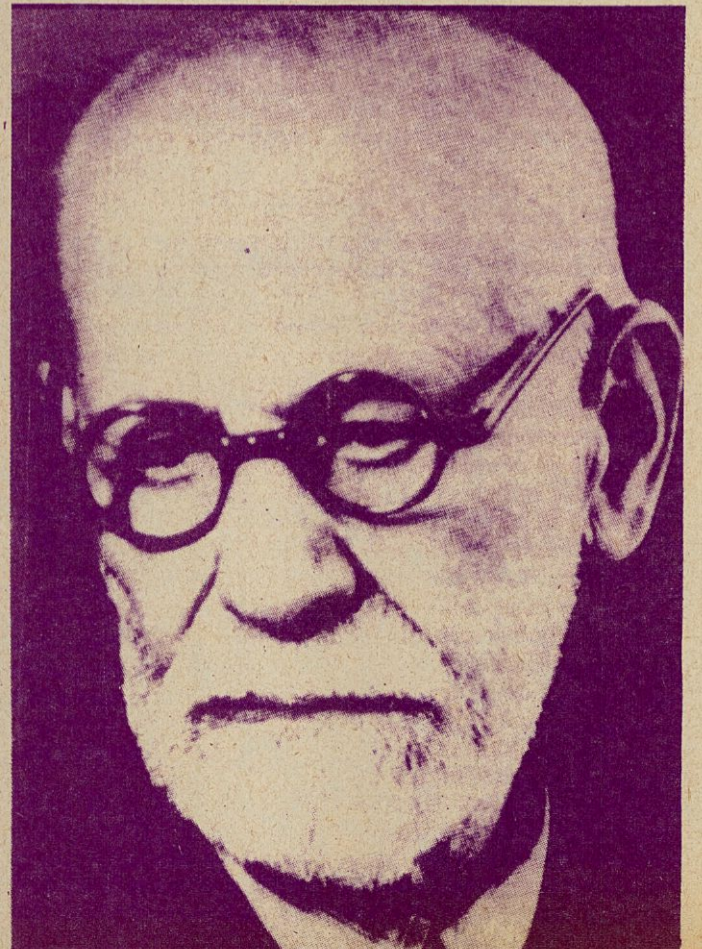
En cap moment la pintura daliniana no ha estat una aventura o un joc cerebral. Alemany no ho ha estat en exclusiva o com a intenció primordial. Això queda clar en el llibre.

Tant és així que potser resulta injust dir, com he dit, com he dit fa un moment, que els obstacles que Dalí posa a l'exacte coneixement de la seva pintura siguin un divertiment, una cosa gratuïta o un joc, quan, en el fons no són més que una defensa minuciosament estudiada de la seva intimitat més recòndita. La pintura de Dalí ha estat i és una tràgica realitat.

Joaquim Bech de Careda

(1) «La miel es más dulce que la sangre» Joaquim Bech de Careda. Seix Barral. Barna. 1983.

Sigmund Freud a 1938

LLIBRERIA - PAPERERIA

masdevall

RAMBLA, 18
VILAFANT, 1

TELEFON 500227 FIGUERES

Joan Coromines: les arrels empordaneses

Ens trobem en un lluminós dia del mes de juny de 1983. A en Joan Coromines l'havia vist dues vegades: La primera, amb motiu del casament d'en Salvador Tió, un amic de Sant Pol que passa temporades a Vilanant.

Era a Sant Cebrià de Vallalta, al cor del Maresme, de tantes evocacions per a Joan Coromines.

El filòleg coneix aquella contrada pam a pam. Passà la seva joventut a Sant Pol de Mar, on el seu pare, en Pere Coromines i Montanya, sojornava la major part de l'any.

Domènec Coromines i Frexanet, l'avi patern, era de Biure d'Empordà; i la seva àvia, Maria Montanya i Mercader, de Llers. Per això no ens ha d'estranyar que un excel·lent títol de la vasta obra de Pere Coromines, el pare del filòleg, es tituli *Les Gràcies de l'Empordà*.

Joan Coromines, que té una autèntica veneració envers el seu pare, explica que l'any 1898 Pere Coromines passà una llarga temporada a Torroella «a la plana del Fluvià»: *Ha estat malalt molt de temps sense esma d'escriure a Unamuno ni a ningú, ni llegir altra cosa que les Confessions de Sant Agustí i la sociologia de H. Spencer*.

Les Gràcies de l'Empordà foren covades a la llar paterna —a Cal Parent, de Biure— congegminades a Barcelona, escrites a Sant Pol de Mar i llegides a Figueres. No és estrany, doncs, que les trenta-tres narracions curtes —més que narracions, articles periodístics—, formin volum conjuntament amb *Els jardins de Sant Pol*, originals textos literaris on la narració descriptiva alterna amb curioses i profundes disquisicions metafísiques.

No us estranyeu que haguem començat parlant de Pere Coromines, pare del filòleg: Ho fem per tres raons. Primerament, perquè malgrat haver nascut a Barcelona les seves arrels són totalment empordaneses. Segonament perquè Joan Coromines considera que és una figura quasi obligada, a la qual no s'ha fet prou justícia *És al pare* —li he sentit a dir molt sovint— *a qui dec tot el que jo sóc*. I, en tercer lloc, perquè jo, des de ben petit, havia sentit parlar a Sant Pol, a la mare, d'en Pere Coromines i havia anat més de quatre vegades a jugar als jardins de Can Coromines, una casa asolellada, cara a la mar, amb una llarga balconada i l'escut de Sant Pol esculpit en pedra damunt les dovelles de la porta forana. Pere Coromines hi tenia l'estudi a la seva vasta biblioteca i fou allí on escrigué la major part de la seva obra.

Encara hi ha una altra raó, definitiva: A la Vall Alta, on es troba emplaçat el poblet de Sant Cebrià, s'inicia el Montnegre, la fèrtil-serralada costanera que atempera els pobles de la costa i a l'hivern evita que les fredors del Montseny escaldin i matin els suculentos maduixos i les primícies verdures i llegums de les hortes. Vallalta, de fet, configura un conjunt de petites valls accidentades

—Vall de Ciurà, Vallmanya—. Els accidents tenen una toponímia contundent i expressiva que fascina ja el jove Joan Coromines quan a setze anys, exactament l'any 1917 per la diada de Sant Llop, Pere Coromines s'estava documentant per escriure una novel·la que sortí posteriorment amb el nom de *Silèn* i forma la primera part d'una curiosa, interessant i alhora oblidada trilogia: *Les dites i facècies de l'estrenu filàntrop En Tomàs de Bajalta*, novel·la de tesis i amb un dens contingut autobiogràfic que té com a rerafons la història èpica de la Catalunya del XIX.

Sant Llop, Santuari del Montnegre, es troba emplaçat al terme d'Hortsavinyà. Des de Sant Cebrià travessem la Vall de Ciurà deixant a mà dreta el Sot de l'Infern, esbalaïdora depressió que separa el terme del de Calella, i a mà dreta Serra Cavallera. Ens aturem a Can Montsant de la Rocosa, la casa pairal de Tomàs de Bajalta, l'heroi de la novel·la de Pere Coromines. Continuant amunt, arribem al terme d'Hortsavinyà travessant Can Castellar de les Índies, fins arribar a l'antic nucli de població, format per un conjunt de masies, Can Claric, Can Pica, Can Borra, Can Cucueta i Can Portell, l'actual hostal i pràcticament l'única casa habitada.

Fou amb motiu de la segona trobada amb Joan Coromines, l'any passat, a Sant Pol, en l'homenatge a l'Abat Deàs, que vàrem emparaular una excursió al Montnegre. Es tractava de resseguir la ruta d'en Tomàs de Bajalta.

Així, doncs, hem sortit de Pineda. Condueix el cotxe l'Albert Coromines, germà d'en Joan. Deixem el casc urbà i ens enfilem per alguna de les carreteres asfaltades que menen a les urbanitzacions del Montnegre. Joan Coromines exulta de joia. Als seus vuitanta-un anys conserva encara la compostura atlètica que devia tenir de jove. Parla pausadament i amb la seguretat de l'home que sap el que vol. Porta «xiruques» de color fosc, pantalons amarronats, camisa clara de fil, jersei de llana gris i un anorak de fosc aplomissat. I una motxilla a l'esquena; res, una cosa petita i insignificant amb un misteriós paquet dintre. No goso preguntar-li què hi porta, però m'imagino que són llibres. No oblidat tampoc el paraigua «a la tarda el cel es pot encalitzar», diu amb una ampla rialla, i el bastó d'avellaner. El seu germà va vestit, si fa no fa, també a tall d'excursionista. Guia l'automòbil amb seguretat.

—És la nostra ruta de cada dijous. No hi ha res com la muntanya, per recobrar l'alè. Avui anirem a Can Portell, que fan un arròs amb bacallà que n'hi ha per llepar-se els dits. Amb una bona amanida per endavant i un vi rosat, deliciós.

Hem deixat ja la carretera i hem trencat per un camí engravat; anem carenant el Sot de Sant Andreu, entre la Serra de Carreres i la Serra de l'Avetar. En Joan

em va assenyalant la toponímia menor: Sot del Sant, Sot de l'Aram, on hi ha una font d'excel·lent aigua ferruginosa, Puig de la Torre, Niu dels Corbs, Rica d'en Cona. La toponímia ens porta a la filologia: *Un vell em deia* —explica Coromines, referint-se a la «font de l'Aram»— *que porta aquest nom perquè l'aigua «té gust d'aram», volent dir el lleuger regust que les calderes, calderons i perols d'aram deixen a l'aigua*.

M'assabento que El Diccionari etimològic es troba ja a la lletra S i que en Joan té ja corregides les galerades del II volum (que havia de tardar gairebé un any a sortir).

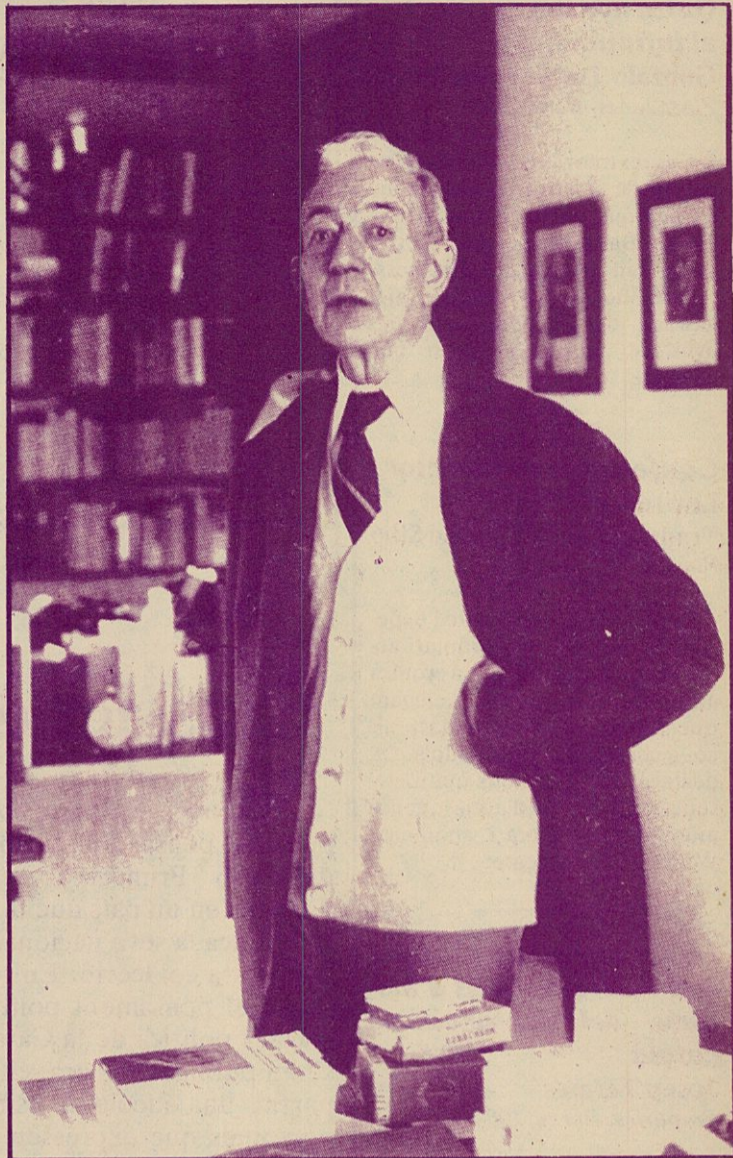
Aaaaa! Diu Coromines, emprant una expressió molt corrent en ell, quan ha de fer alguna afirmació important, *És absolutament falsa i infundada l'afirmació d'alguns que confonen la «coma» amb un pujol, un serrat o alguna prominència. S'equivoca en Balari, i també Tilander i en Bosch de la Trinxeria. Ignorància inexcusable* —diu categòricament— *en qualsevol persona que hagi trescat per les muntanyes. Una «coma», ja ho dic al diccionari, és una «valleta poc fonda». Només cal anar per les «Comes d'en Prada», per adonar-se'n. És un nom arreladíssim; al francès —combe—, a l'occità antic «comba» —i al d'avui coumbo—, al gascò «coume». A més, el tenim documentat copiosament des dels orígens de la llengua. I amb significat uniforme: un solc de poca profunditat, en una vessant, de muntanya o entre dos serrats.*

Generalment no és un paratge planer: pot ser ondulat; o en un pendent no gaire accentuat; algunes vegades amb fort desnivell. Sempre fent un xic de pendent. La nostra documentació comença ja en el segle IX. En la *Reinaxença, Milà i Fontanals li dona ja el sentit correcte*: I em cita a continuació un fragment de la Cançó del pros Bernat, que fa:

*En tindrem bona festa llaçats/
los elms
per comes i riberes hi haurà/
torneig,
sagetes empenades volar farem.*

Arribem a l'hostal a quarts d'una del migdia. Tenim dues hores per «fer gana», com diu en Joan Coromines. I ens enfilem muntanya amunt. Agafem un corriol obert en un bosc mixt de pins; alzines i suros, amb molta garriga, llentiscles i bruc. L'herba blenera destaca amb la seva floreta groga, arran de camí. En Joan camina segur, aplomissadament. Va lleugerament encorbat i no para d'explicar-me anècdotes i vivències referides al Montnegre i a la persona i l'obra del seu pare. No li agrada massa parlar de si mateix. De seguida que pot desvia la conversa.

A la vista de l'ermita de Sant Llop ens explica: *l'any 18 vàrem pujar-hi amb el pare; des de Sant Pol. Al pare li agradava observar els tipus humans; parlar amb els carboners, la gent del bosc. Passaven les hores. Estava cansat i hi havia el perill que se'ns fes fosc. Calia buscar un mitjà de trans-*

port. Un home s'oferí de portar-lo a cavall del seu mul. Pel camí el pare li guanyà confiança i aquell personatge jugà un paper importantíssim en l'obra literària que el pare estava fent. Era l'antic correu d'en Savalls! No li'n vàrem sentir explicar, de facècies, aquella tarda! L'home vivia a Sant Pol, en una masia que encara avui se'n diu a Cal Correu. *L'amistat continuà; cada any fèiem alguna sortida.*

Davant les pedres de Can Montsant, només runes, en Joan Coromines s'emociona visiblement: —*Eren ja ruïnes quan el pare va concebre'n la casa patrimonial del seu heroi, en Tomàs de Bajalta. I es treu el paquet de la motxilla. Desembolica el llibre, venerable, de 1925, Silèn, editat a la Biblioteca Catalònia, i llegeix:*

—*En temps passats hi havia hagut en un replà de la serra, molt més amunt de Sant Cebrià, un vell casal que, si hi vas, encara en*

trobaràs les runes. La gent del país en diuen a Can Montsant, aneu a saber si perquè en l'avior la successió d'una pubilla havia fet el nom patronímic de la casa, però se sap, per memòria d'homages que aquell fou la casa pairal dels bajaltes.

Hem dinat amb gana i durant la sobretaula hem sortit a parlar de dos grans amics de Joan Coromines; Josep Pla i Josep Maria Capdevila. El dia avença i Joan Coromines té ganes de tornar-se a barrallar amb els llibres. L'home que acaba d'obtenir el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, als seus vuitanta anys conserva una lucidesa envejable, i una capacitat de treball elefantina, que dedica íntegrament al país.

A ell, que no li agrada massa ni la publicitat, ni veure's a les pàgines d'un periòdic, espero que em dispensi aquest petit esplai, record d'una sortida inoblidable.

Joan Carreres i Péra

Llibreter

alemany

Pujada del Castell, 43

FIGUERES

biblioteca

Quizá nos lleve el viento al infinito

Gonzalo Torrente Ballester
Plaza Janés. Barna. 1984

Cas extraordinari el d'aquest mestre de la narrativa castellana: a mida que passen els anys, Torrente Ballester sembla créixer també en imaginació i saviesa. Aquest nou llibre, paròdia ajogassada dels gèneres narratius avui de moda, n'és un bon exemple.

Confesiones de un actor

Lawrence Olivier
Traducció de Mª Soledad Silió
Planeta. Barna. 1984

Amb ironia que neix de l'experiència, aquest extraordinari actor fa en aquest llibre una crònica autobiogràfica amena i elegant que a ben segur defraudarà als col·leccionistes d'escàndols. A destacar les reflexions que Lawrence Olivier fa d'aquest fenomen humà i literari anomenat William Shakespeare.

La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català

Josep Termes
Empúries. Barna. 1984

Recopil·lació d'algunes contribucions a la història del nacionalisme català fetes per Josep Termes, entre el 1972 i el 1982, en diversos treballs de premsa, col·loquis i conferències, i publicada ara conjuntament per primera vegada. Federalisme català. Problemes d'adaptació» (1974), «Classe obrera i qüestió nacional a la proclamació de la II República» (1976), «El desvetllament nacional de Catalunya al segle XIX» (1977) i «La immigració a Catalunya: política i cultura» (1982) són els títols dels diferents treballs aplegats.

Geografías mágicas.

Viajeros españoles del siglo XIX por países exóticos (1800-1913)

Lily Litvak
Laertes. Barna. 1984

Hi ha una bibliografia immensa, ara reeditada a còrrecuita, dels viatgers francesos i anglesos per l'Espanya del XIX, territori tan exòtic als ulls dels Ford, Borrow, Gautier, Chateaubriand i companyia. Lily Litvak, estudiosa acreditada d'aquest segle viatger, ha invertit ara el plantejament habitual i ofereix en aquest llibre una mostra dels viatgers espanyols d'aquesta època. Ramon y Cajal, Rusiñol, Ganivet, Jiménez de la Espada, Blasco Ibáñez, Iradier, Pedro Antonio de Alarcón i Ali Bey són alguns dels autors inventariats en aquesta agradable antologia viatgera.

DANIEL CARDONA

LA BATALLA

i altres textos

Biblioteca
dels Clàssics del
Nacionalisme Català

6

EDICIONS DE LA MAGRANA / DIPUTACIÓ DE BARCELONA

ANTONI ROVIRA I VIRGILI

RESUM D'HISTÒRIA DEL CATALANISME

Biblioteca
dels Clàssics del
Nacionalisme Català

1

EDICIONS DE LA MAGRANA / DIPUTACIÓ DE BARCELONA

CARLES PI I SUNYER

L'APTITUD ECONÒMICA DE CATALUNYA

Biblioteca
dels Clàssics del
Nacionalisme Català

5

EDICIONS DE LA MAGRANA / DIPUTACIÓ DE BARCELONA

Libres de la col·lecció de Clàssics del Nacionalisme Català.

Clàssics del nacionalisme català

Valorar, avui, una col·lecció que pretén donar a conèixer al gran públic el pensament nacionalista de Catalunya té una innegable doble dimensió. Primer, objectivament, «cobrir un buit que no té raó d'existir en un país que fa gairebé dos segles que d'una manera o altra reivindica la seva nacionalitat», tal com indica el propòsit dels editors d'aquesta col·lecció. En segon lloc, és un convidat a la reflexió madura sobre el pensament polític català, especialment en la peculiar vida social i política de la Catalunya d'avui. Tan sols amb els volums que s'han publicat fins ara, ens adonem que Catalunya no és un home, un partit, una ideologia, sinó una suma de punts de vista i actituds personals que expressen una vida col·lectiva pluralista, exactament igual que en qualsevol país modern de l'Europa democràtica, amb les seves classes socials, el seu joc d'interessos i amb la seva diversitat de pensament envers un fet únic: la nacionalitat catalana.

Tristement, seria una ocasió perduda que aquesta col·lecció romangués a les estanteries de l'èlite intel·lectual catalana i no fos devorada pels catalans en general. De ser així, seria una vital aportació a l'actual línia de vida col·lectiva d'irracionalitat, de fetixisme nacionalista (futbol, bàsquet, etiquetes de ratafia), que sense corregir-ho ens podríem veure abocats a construir un nacionalisme sense pensament, instintiu i irracional, un populisme manipulador, a l'estil de tristos nacionalismes que a l'Europa dels anys trenta varen ésser capaçs d'incubar el feixisme. Si el

pensament col·lectiu català no aprofundeix els seus orígens, haurem de donar la raó a contracor als quaranta anys de desnaturalització de la nostra cultura.

D'ençà 1978, el món editorial català té tres col·leccions admirables per refer la normalitat de pensament en català i per Catalunya: «Les millors obres de la literatura catalana», «Textos filosòfics», «Clàssics del pensament modern». Curiosament, el preu popular d'aquestes col·leccions s'aconsegueix amb l'ajut d'entitats bancàries o fins i tot de la Diputació de Barcelona, fet aquest —malgrat existir una subvenció genèrica al llibre català— que contrasta amb l'absència de suport de la institució de tots els catalans, la Generalitat. Novament aquesta qüestió queda palesa en la publicació de la col·lecció que anem a comentar: «Biblioteca dels clàssics del Nacionalisme Català», editada per Edicions La Magrana i la Diputació de Barcelona. ¿No seria lògic, doncs, que la Generalitat prioritzés les seves publicacions en trobar un fet bàsic com el pensament del nostre país? Una absència nacionalment reprovable.

Sense més pràmbuls, anem a comentar aquesta col·lecció de clàssics del nacionalisme dirigida per E. Ucelay Da Cal, J. Ferrer i J. Termes, i que fins avui ha publicat cinc volums (1) dins d'un programa editorial ampli i esplèndid (2).

Totes elles estan, sens dubte, dins d'un estil d'obres que abasten el federalisme, el regionalisme, l'autonomisme, la independència; que van de la dreta a l'esquerra; des de catòlics o laics; d'obres a burgesos... obres que són un extracte de la realitat nacional.

La tasca d'un breu comentari periodístic, des de la modestia d'aquests quatre fulls, seria —és— la d'encoratjar a la lectura d'aquest pensament, de tot el pensament sense distincions ni preferències. Una lectura que evoca un passat difícil, per construir un futur de reflexió, de generalitat, de nacionalitat. De tots i per a tots.

Alfons Romero

- (1) «Resum d'Història de Catalunya» (Antoni Rovira i Virgili); «El catalanisme progressiu» (Narcís Roca i Farreras); «L'altra concòrdia» (Jaume Bofill i Mates); «L'aptitud econòmica de Catalunya» (Carles Pi i Sunyer); «La Batalla i altres articles» (Daniel Cardona).
- (2) Seguiran obres de Domènec Martí i Julià, Enric Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Jaume Carner, Francesc Macià, Gabriel Alomar, J. V. Foix, J. Carbonell, Joan Comorera, Miquel Duran, Valentí Almirall, Bartomeu Robert, Marcel·li Domingo, Lluís Duran i Ventosa, Joaquim Maurin, Lluís Domènech i Muntaner, Guillem Forteza, Manuel Duran i Bas, Jordi Arquer...

Adéu, Céleste

S'ha mort Céleste, l'estimada, bona, trempada Céleste, minyona de Marcel Proust, a 93 anys. Havia confiat les seves memòries, amb el títol de «Marcel Proust» a un periodista francès. Del llibre se n'ha fet un film, amb el nom de «Céleste», que ella dubtava d'anar a veure, perquè el seu Marcel li havia dit que «els paradisos perduts només els podem retrobar dintre de nosaltres».

Céleste Albaret, nascuda Gineste, a Auxillac, cuidà durant nou anys el gran autor francès, fins la seva mort, i era per a ell com una germana, una mare i una filla ensem. Amb la seva mort es tanca la «Recherche» pel que fa als seus protagonistes reals.

M^a.A.A.

Proust entre dues noies en flor

A la Llibreria
ELS TROBADORS
de l'Escala hi trobareu
llibres de nou i
llibres de vell

LLIBRERIA
ELS TROBADORS
PASSEIG DEL MAR 2
l'escala - alt empordà
**Libreria especialitzada
en temàtica
de l'Empordà**

Llibre de Registre

Pep Fernández, distribuïdor de rareses

Escampades per la geografia catalana hi ha una sèrie d'iniciatives editorials de caire soterrani on la plàstica i la lletra van de la mà. Aquestes experiències, però, no assoleixen el ressò que caldria malgrat el seu ferm batec que, força sovint, ho és més que no pas el de la totpoderosa (de debó?) indústria editorial.

Entorn del llibre i el seu futur n'hem sentit dir darrerament de tots els colors. No es tracta pas, ara i aquí, d'escatir els tombants d'una qüestió tan cabdal però, ¿com resoldre l'equació que plantegen aquestes publicacions d'aspecte fràgil, de formats variables i capriciosos, aparicions irregulars i/o efímeres, que trenquen una imatge concreta del que s'enten normalment per un «llibre»? I, és clar, no cal dir-ho, omplen de neguit i desconfiança a distribuïdors —no són comercials— i als llibreters— on ho encavim «això», ai las!?. Vet aquí doncs, per on, i de quina manera es comença a definir el problema. Un problema que no acaba de trobar solucions definitives i que, ben mirat, potser tampoc li calen. Això de banda però, alguna cosa s'ha fet per tal que tot plegat no passi desapercebut.

Efectivament, amb la creació de «Distribucions Leviatan» (1) a càrrec de Pep Fernández, economista, sociòleg i ara capficat en el món de la informàtica, i de sempre interessat en aquesta mena d'aventures, s'ha intentat si més no fer perquè tots aquests grups o persones independents, que menen una tasca d'aquest tipus confluïssin en un sol punt, que fessin pinya, i poder assolir com a bloc una major presència. Una presència que molta poc a poc ha anat obrint-se pas, —algunes llibreries, encara que no pas totes, tenen algun espai dedicat en aquestes iniciatives—, fins al punt que en la recent Fira del Llibre a Barcelona havia un estand de «Distribucions Leviatan».

De fet, la idea de començar a organitzar una distribuïdora d'aquestes característiques neix de la dificultat que troba Pep Fernández com a «lector» d'aquests materials que sap que circulen arreu del país, però que, marginats com estan dels circuits habituals, resulta difícil d'accedir-hi. El segon pas consisteix a trencar una mica aquest cercle de desconfiança dels llibreters i, a l'hora, intentar d'eixamplar, o millor fora dir diversificar, els punts de venda. En definitiva introduir aquests materials en àmbits que no siguin exclusivament el de les llibreries: les galeries d'arts, per exemple, en fora un. Ara bé: Pep Fernández no es conforma tan sols en ser el distribuïdor del que es fa al país, siguin materials aple-

gats en una carpeta, sortilegis dins una capsca o una solitària ampolla amb missatge poètic inclòs. I com que no és pas d'aquells que diu que de la ratlla de ponent cap avall ni vent ni gent, al seu catàleg hi trobem llibres «com cal»: els de la madrilenya editorial «Trieste», tan recomenables per diferents raons, o les dues col·leccions de poesia provinents de les Illes Canàries: «Poètiques» de Carlos E. Pinto, Editor, i els excel·lents llibrets del Seminari de Literatura Canària de la Universidad de La Laguna, bàsicament dedicats —atenció!— a presentar textos de surrealisme. Són només dos o tres exemples dels més interessants que no exhaureixen el material a l'abast.

Pel que toca al país —ara sí, car les més elementals normes de galania ens han fet presentar als foranis en primer lloc— el panorama és més extens i variat. I això tant pel que fa als llibres com a les revistes i altres estris d'animació cultural. Per començar i ja que estem a terres gironines paga la pena de parlar del que es fa —que sapiguem— per aquestes terres. En primer lloc «Gra de fajob», d'Olot, que malauradament en el seu darrer número, dedicat a Pere Calders, anunciava gairebé la seva desaparició. Sembla que es conservarà la capçalera i que serà aprofitada per quan hi hagi algun grup o individu —amb idees per fer-ne un número de prou qualitat. L'altra revista de la que cal enrecordar-se'n és «L'Estruç», editada a Girona i de caire

eminentment literari amb abundor d'estudis i traduccions. La revista la fan l'Enric Prat i el Pep Vila i l'edició va a cura de l'Associació d'ex-alumnes de català (A.D.A.C). La revista ha fet el seu camí d'ençà l'any 1981 quan només era un full, la qual cosa no vol dir que la supervivència sigui un camí de roses. Allunyant-nos de terres gironines tenim a Vic el «Grup de Recerca Folklorica d'Osona» (La Dotzena, col·lecció de reculls, estudis i facsímils) dedicats a recuperar aspectes concrets de folklore i la cultura popular: auques, goigs, romanços, orrellis, faules, cançons, contarelles, jocs...tot en número de dotze tal com el nom assenyala. Fent un salt anem a parar a Reus on hi trobem un col·lectiu anomenat «Sàpigues i entenguis produccions», que funciona des del novembre de l'any 1981 i que s'ha dedicat amb preferència a diverses, com diuen ells, «activitats artístiques de caire revolviu»; la part més coneguda ha estat les trameses postals que han arribat a més de 8.000 destinataris de Catalunya i de l'estranger, amb elements dels més variats materials que poden anar des de la fotocòpia fins a la ceràmica, del gravat al foc en fusta a l'aiguafort, de la fotografia al text compostat a mà» (els interessats en aquestes trameses escriure a nom de l'esmentat grup, Apartat de Correus 420, Reus). No paren pas aquí les activitats d'aquest grup reusenc però és interessant d'assenyalar també l'edició de tres «llibres»:

el primer, «Blocs, parets, columnes i banderes», amb textos de Pere Anguera, 16 aiguaforts de Francesc Vidal i pròleg de Marcel Pey. Format: 383x300 mm. El segon s'intitula «Tenebrae», carpeta (350x320 mm) amb poemes i imatges de Marcel Pey; i el tercer, que es diu «Tara Maca, co-tissure i bruisse», amb serigrafies damunt acetat de Montserrat Cortadellas il·lustrant un conte de Quim Monzó: «Cocaïna». Ja ho 'dèiem: un grup d'allò més interessant.

Pujant pel litoral arribarem fins a Mataró. I aquí cal fer parada i fonda car hi trobem el col·lectiu C.A.P.S.A. de llarga trajectòria j molt abans que els seus membres es constituïssin com a grup. La seva tasca, a Mataró, en els darrers anys, ha estat d'allò més eficaç com a revolviu cultural i d'Animació. A més han estat vinculats molt estretament a totes les experiències de l'art d'avantguarda. Darrerament alguns dels components del grup, sense trencar-ne la unitat, han encetat una aventura particular: Jaume Simón amb un «llibre-carpeta» intitulat «Sortida» i J.M. Calleja al costat de Genís Cano, «Ampolla».

Caldria recordar també l'experiència de Víctor Compte amb «Druïda», una partida de dominó que es juga a Menorca i que resulta d'allò més apassionant; l'aventura de «Eczema» a Sabadell que s'ha clos definitivament amb la publicació dels poemes de Arthur Cravan traduïts per Carles H. Mor; també no cal deixar passar per alt els llibres d'artista d'Al-

bert Ferrer. Editor o la mateixa revista «Tectual» sota l'impuls de Patricio Velez i Carles H. Mor, —i ara ja fa una estona que estem a Barcelona—, per no parlar de la revista que publica de tant en tant Steva Terrades, dibuixant mallorquí afincat a Barcelona, que ha participat a l'exposició «Bèstia!». Ah!, me n'oblidava: la revista es diu «De la tinta a la Xina». I, és clar, no podíem estar-nos d'esmentar revistes tan vinculades a l'Albert Rafols Casamada i a l'Escola Eina com són «Ampit» —de la que acaba de sortir un número, doble, que fa el 9-10, de la primera aigualida d'enguany—, i «Papers impresos» de la que s'espera per a ben aviat la segona aparició pública.

Dos experiències barcelonines recents: «L'Espina D'Arangada, edicions» que ha engegat Jordi Valverde amb un llibre «escandalós»: «Optimus de miraculosos reliquies. brevis catalogus». L'altra: una revista anomenada «Dit»... pornogràfica, de porno dur, amb il·lustracions i textos segons es comenta a cura de les primeres plumes i pinzells del país. Això sí però: ningú hi signa, tot és anònim, per no tenir, no té ni peu d'imprompta, n'han sortit tres números. Per passar l'estona pot ser divertit esbrinar qui s'amaga darrera de... «Dit». Facin joc, senyors!

Marc Soler

Alguns dels llibres, carpetes i objectes gràfics de Distribucions Leviatan

(1) Els interessats poden adreçar-se a Pep Fernández, c/. La Torre, 26.1er. Barcelona (6).

biblioteca

Benvingut al consell d'administració

Peter Handke

Traducció de Felip Formosa
Laià. Barna. 1984

Recull de dinou narracions d'aquest escriptor austriac ben conegut per la singularitat de les seves aportacions a la literatura i al teatre contemporanis. En aquest cas, Peter Handke se'n descobreix com un lúcid analista del fenomen de l'escriptura. El denominador comú de les narracions que componen aquest llibre el trobarem en la preeminència del llenguatge com a vehicle de recreació d'un tipus d'apropament a la realitat en el que la paraula esdevé el subjecte principal.

Enciclopedia ilustrada del jazz

Brian Care i Stan Britt

Traducció de R. Mazarrasa,
F. Valero i M. Antolín
Júcar. Madrid. 1984

Obra amb vocació enciclopèdica que preten recollir, en rigorós ordre alfabètic, tots els noms que han fet i fan quelcom d'interès dins del vastíssim univers del jazz. Es tracta, molt possiblement, de l'obra més completa publicada entre nosaltres. Les magnífiques il·lustracions que l'acompanyen donen a aquesta enciclopèdia una vàlua iconogràfica singular. A destacar la intel·ligent adaptació, a cura de Jorge Arnáez, del text original a les nostres necessitats, possibilitats d'afecionats a aquest tipus de música.

Los simuladores

V.S. Naipaul

Traducció de Jordi Beltrán
Seix Barral. Barna. 1984

Publicada per primera vegada el 1967, aquesta novel·la és un bon exponent de les millors qualitats d'aquest escriptor anglès enamorat de Balzac, encara que nascut a Trinidad de família hindú. És més que probable que aquesta novel·la, plena de trets autobiogràfics, hagi estat un dels camins escollits per Naipaul per a neutralitzar la seva radical condició d'home inadaptable que l'ha dut a l'apatridisme irreversible que ara practica.

Crímenes bestiales

Patricia Highsmith

Planeta. Barna. 1984

Recull de narracions d'aquesta inconfundible escriptora, amb una novetat respecte als seus llibres anteriors: els seus protagonistes són, aquesta vegada, animals. Aquest bestiari criminal situa l'autora en una dimensió inquietant des de la qual, amb ironia no exenta de sorpreses, Patricia Highsmith segueix aprofundint en la conducta sovint arbitrària dels éssers humans.

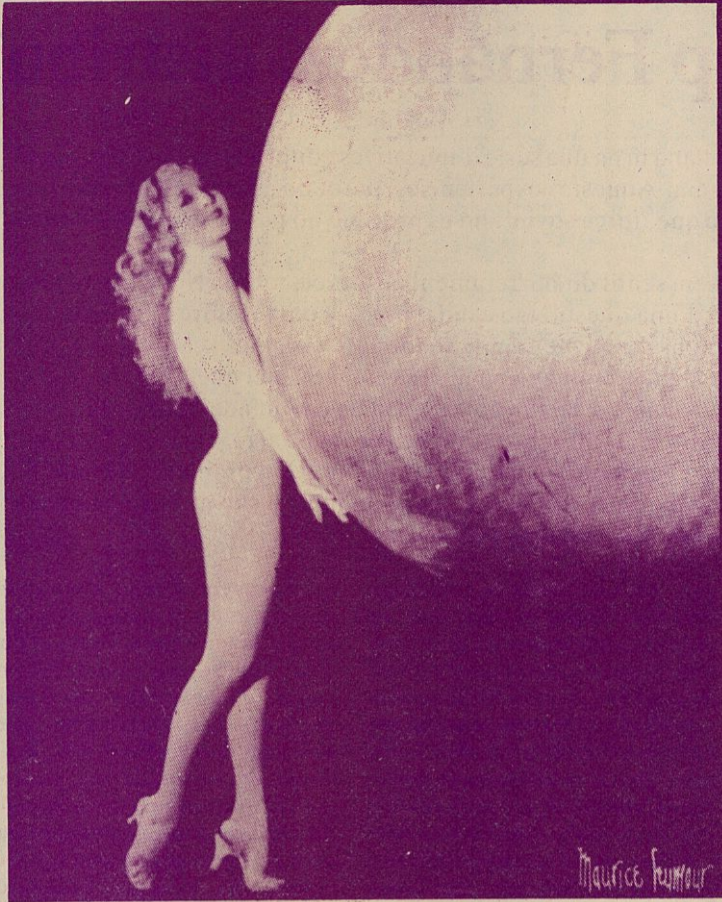
Fer l'amor i no la guerra (i II)

«A tu t'escau de guerrear per terra i per mar... A mi, em tenen encadenat els braços d'una noia bonica»

Aquests versos són d'Albi Tibul, poeta de l'amor, que morí molt jove i s'agradà de la pau dels camps, sempre que tingué al costat una de les tres dones que estimà apassionadament i sense massa sort: Dèlia, sobretot, i, després d'un breu episodi amb un xicot, Nèmesi i Glicera.

«Que és dolç de sentir, del llit estant, els vents furiosos, i estrènyer l'estimada contra el tendre pit!» afirma el poeta—. I continua dient que no desitja cap mena de riquesa ni de botí de guerra, si una tendra amiga ha de plorar pels seus viatges; renunciarà a la guerra, encara que li diguin covard. Així i tot, arribada l'edat corresponent, que era aleshores cap als disset anys, va haver de partir cap a una campanya militar, ben a contracor, atès el seu tarannà pacífic. Abomina de les expedicions bèl·liques i de l'home que inventà les espases, així com de l'època que li ha tocat de viure venera més la guerra que no pas l'amor és a dir, Mart més que Venus—. Què diria, doncs, de la nostra, i de les actuals armes?:

«Aquest segle de ferro no lloa Venus, sinó la rapinya... La rapinya ha cenyit amb les armes de la discòrdia els ferotges exèrcits». D'aquí prové —ens diu— el carnatge i la mort en edat malagunyada, que contraposa a la vida dedicada a l'amor i al conreu dels camps, amb els sacrificis destinats als déus que afavoreixen la bona

collita. Cal afegir que els textos que he esmentat, de Tibul i de Propèrci, van ser traduïts per a la col·lecció Bernat Metge per Joan Mingué, novel·lista gairebé empordanès, ja que aquí passà la seva adolescència i joventut, i a la seva novel·la «Dies verges» els escenaris són empordanesos.

Relacionada també amb la guerra i la pau, hi ha una dita molt estesa: «els coloms i els falcons», és a dir, els partidaris de «solu-

cions de La Magrana i la Diputació. L'arrel d'aquesta expressió es troba en un poema de Virgili, concretament en l'ègloga IX, quan compara els versos dels poetes amb les armes de la guerra, i diu que «tenen tan poc poder (els poemes) com els coloms quan s'acosta l'àliga».

Però, com sol dir Rafael Pascuet, gairebé no es troba cap corrent de pensament que abans no hagi estat expressat per un

grec o una grega. I així, és molt clara la voluntat pacifista d'aquest parell de versos:

«Reposa aquí, llança homicida, que mai més el teu trist grafi de bronze no faci rajar sang dels enemics»

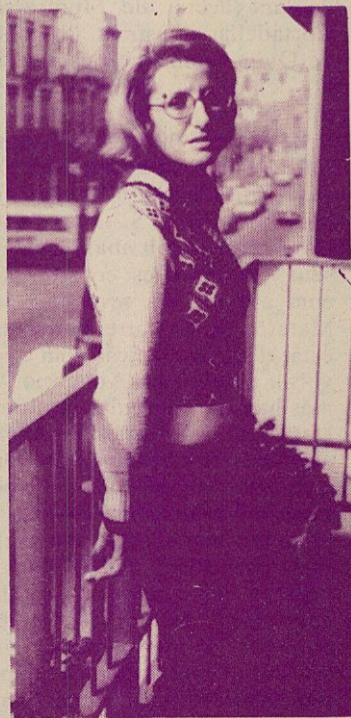
Els escriví Anite de Tegea, una poeta que visqué a l'Arcàdia tres segles abans de Crist. I, anant encara més enrera, per cercar l'oposició entre l'amor i la guerra, ens caldrà arribar —era inevitable fins a Safo de Mitilene, al segle IV abans de la nostra era. Contemporània dels cants que esperonaven els guerrers i dels poemes que alabaven la bellesa de les formacions bèl·liques, és la primera veu que oposa als espectacles guerrers el rostre estimat i la seva bellesa:

«Uns diuen que la cosa més bella és una host de cavallers, d'altres una de soldats d'infanteria; o de vaixells: jo, en canvi, afirmo que és aquell que hom estima». Pensant en la seva amiga Anactòria i enyorant-la, escriu: «Més m'estimaria de veure el seu gràcil caminar i el brillant esclat del seu rostre que no pas els carros de guerra...»

És la mateixa oposició que hem vist, segles més tard, en els enamorats Propèrci i Tibul, que no volen altres batalles que les amoroses. Crec que els estudiants treurien més goig —i profit d'acostar-se a aquests poetes que no pas —com es fa encara— traduint interminables històries d'incessants guerres. O, és que encara fa més por l'erotisme que la guerra?

Mª Àngels Anglada

Una història d'amor i de mort

Aquest llibre (1), de nom molt bell, em fa pensar en el brevíssim pòrtic que un gran escriptor italià, Pratolini, va posar davant la seva «Crònica familiar»: «aquest llibre no és una obra de fantasia. És un col·loqui de l'autor amb el seu germà mort. Res

més. En escriure'l, l'autor només tracta de trobar-hi consol».

En efecte, la narradora diàloga, a través de tot el llibre, escrit gairebé sempre en segona persona, amb el seu marit, l'amic i amant amb qui ha compartit vint-i-cinc anys de la seva vida. Hi dialoga a l'ombra de la mort i amb el record viu de l'amor; aquests són els tres elements de la trena. El llibre té també una estructura dividida en tres parts; la primera, el present desolat: la cerimònia de l'adéu, per dir-ho amb mots d'una escriptora ben coneguda, Simone de Beauvoir. La mort: el viatge fins a Figueres, puntejat amb els records d'anteriors i feliços viatges, el comiat i la desolació, els estèrils intents de cercar una derivació a la solitud i a la vacil·lació de tot un món davant una vida estroçada.

La segona part marca una pausa en la tensió que els primers capítols han comunicat al lector. Aquí, la narradora, en primera persona, hi recorda la seva infantesa i la seva joventut, en el marc de la ciutat de Figueres; el tall de la guerra civil, els estudis, l'enamorament. Dintre aquesta part de l'obra desperten especial interès els records de les escenes vis-

cudes per l'autora entorn del Teatre Municipal de Figueres, que el seu pare feia córrer com a empresari, i que ara és convertit en el Museu Dalí. Tot allò que ella anomena «el món de la faràndula», ho sap fer reviu amb breus i precisos trets; i encara ens sap donar un retrat inoblidable de la figura bondadosa de l'Amadeu, víctima més tard de la repressió en la immediata postguerra.

És, però, la tercera part de l'obra, la que s'enduu amb més força l'interès del lector, més encara: la que l'encercla i li comunica una experiència humana colpidora, la vivència d'una malaltia irreversible en una persona estimada amb profunda tendresa, al llarg de tres anys. Com en la cita del poeta Auden que encapçala tot el llibre, l'experiència pot ser compartida pel lector perquè el sofriment i la mort són indestriables de la condició humana. Els primers símptomes; les llargues visites als metges, l'operació, la desesperança en saber els resultats d'una anàlisi, el desbocament del cor, les treves de pau, la fredor glacial d'alguns cirurgians, les nits que mai no acaben de passar, són experiències humanes amb què molts lectors se sentiran identi-

cats. I s'hi sentiran perquè l'autora les exposa amb una total i absoluta sinceritat, fins al punt que de vegades el seu despulament ens pot semblar torbador i per l'art amb què ho fa. No es limita a una narració lineal dels fets exteriors, sinó que hi introdueix tot el «corrent de la consciència»; els pensaments, les reflexions, les preguntes inquietants, filles de l'insomni, l'observació plena de «compassió» en el sentit més genuí del terme dels altres malalts amb qui es troben a la clínica, en el servei d'oncologia.

Aquesta història d'amor i de mort, no imaginària, sinó real, és narrada amb una prosa excel·lent, on la frase és precisa, clara, sovint tallada com ho és en els diàlegs normals. El vocabulari és correcte i ric, i breus comparacions, imatges poètiques, esquincen l'opressió del tema i ens deixen respirar. El contrast entre vida i mort és una de les notes dominants de tot el llibre, expressat clarament amb contínues antítesis.

Mª A.A.

(1) «Trena de cendra» Maria Carme Guasch. Pòrtic. Barna. 1984.

La solitud de Caterina Albert (I)

Ara fa vuitanta anys que Caterina Albert (1869-1966), més coneguda pel seu pseudònim literari Víctor Català, publicava els primers capítols de «Solitud», una de les fites de la narrativa catalana moderna. Aprofitant aquesta avinentesa, l'escriptora Núria Albó parla en aquest treball, l'extensió del qual ens ha aconsellat de publicar-lo —un cop alleugerat-en dues parts, de la significació d'aquesta novel·la, i, per extensió, en fa una lectura feminista de la tipologia humana dels personatges literaris de l'escriptora de L'Escala.

Així com hi ha gran varietat de «lectures» d'una obra literària, també n'hi ha moltes sobre la personalitat dels autors. Poden anar des de l'admiració més incondicional a la negació sectària, passant per tots els matissos i les modes que es vulguin, sense oblidar el perill de manipulació tant de l'autor com de la seva obra perquè lligui amb el dogma de cada moment. El cas de Víctor Català m'ha atret sempre —a part de la seva categoria literària— per la seva capacitat de mantenir-se a una distància orgullosa i solitària i pel trencament de motlles de les qualitats «específicament femenines».

En efecte, Víctor Català no es deixa acostar per ningú. Ni per xafarders ni per admiradors. No hi ha declaracions ni autobiografies. El que em sembla més estrany és que la seva figura no hagi atret la curiositat d'aquests investigadors-res impenitents que no s'espanten davant les dificultats i arrenquen secrets a les parets més obstinades. Jo diria que l'escriptora va poder mantenir aquesta distància perquè era una mena d'aristòcrata. No tenia cap preocupació econòmica i, per tant, podia prescindir de propagandes a l'americana. El temps tampoc no era el d'ara però escriptors menys afortunats havien de fer-se més assequibles per ser més coneguts. O tenien una altra classe d'orgull que potser s'acostava més a la vanitat. Sigui pel motiu econòmic o per la seva manera de ser, el cas és que Víctor Català es tanca a la seva torre de marfil i ningú no sap què feia o què pensava «Magnífica executòria d'un escriptor que no té en la seva biografia altres fites que les dels seus llibres i dels seus premis», ens diu Manuel de Montoliu al pròleg de les seves obres completes.

Per què Víctor Català? Per què no Caterina Albert? El «jove poeta» que apareixia amb força viril i era saludat pels companys masculins com a exponents del comú sexe, va resultar una dona. Li hauria anat igualment bé si hagués signat des del començament amb el seu nom de dona? En aquell temps, és gairebé segur que no. Al contrari. Se li haurien tirat al damunt perquè era tan poc femenina. Més endavant ja no van poder fer-ho sense caure en ridícul. Van haver d'acceptar aquella noia que havien saludat amb elogi quan es pensaven que era un noi.

Ara bé. Què és ser femenina? És o no és femenina la Mila de «Solitud»? Aquest any per l'abril farà vuitanta anys de l'aparició dels primers capítols d'aquesta novel·la. D'ençà d'aleshores han

canviat moltes coses, sobretot per a les dones, i no cal ser un home per a poder escriure tot el que es vol. Però no hi ha cap dona moderna que hagi aconseguit crear una nova Mila. La «Colometa» de Mercè Rodoreda és a l'altre extrem. Si exceptuem el famós crit final —excepció notable, és clar— la Colometa es deixa dur per totes les circumstàncies de la vida i només hi reacciona aferrant-se a tot allò que significarà supervivència. O les altres heroïnes femenines són exemples però no prototipus i la Ben Plantada, bella com un triangle isòscles, és una dona tan real com el mateix triangle. La Mila, continua regnant a les altures com una muntanya capaç de tendresa i d'ira, de prat verd i d'allau.

S'assemblava a la Mila, Caterina Albert? No ho sabem però almenys és clar que volia assemblar-s'hi. La identificació de l'escriptora amb el seu personatge no es dona en lloc més. A «Solitud» no hi ha una observadora distant i una mica per sobre de les seves criatures. A Solitud hi ha una dona viva, que compta amb tot el suport de la mà creadora.

Hem de deixar una mica de banda, doncs, Caterina Albert i tornar a Víctor Català. Jo diria que en ella es dona aquella convergència entre tradició oral i alta cultura pròpia d'aquelles persones que, tot i essent estudioses, no han trencat els lligams amb l'origen del conflicte humà, i, sobretot, amb la font del llenguatge. Víctor Català no és persona de diccionari. Això no vol dir que no l'usés, com tothom. Però l'estructura, la combinació, la salut vigorosa de la seva llengua neix directament d'una anada constant al parlar de la gent. Un parlar de la gent que aviat no existirà, aquesta és la realitat més trista del futur de la nostra llengua. Aviat no hi haurà cap parlar del poble, ni del nostre ni del de ningú, però el nostre rebrà més aviat i més dolorosament les conseqüències d'aquesta degradació d'individualitats parlants per convertir-se en masses gairebé sense paraula.

Víctor Català encara viu en un moment on hi ha una cultura popular, un llenguatge que es transmet més o menys inalterable o amb alteracions plenes de vitalitat. Quan la Mila pensa en el Pastor diu: «El Pastor sempre parlava d'altres vides, de vides estades que perduraven en aquesta. Tot lo de centúries enrrera vivia, segons ses rondalles; tot el món era ple de visions i d'espectres que vagaven entre cel i terra, despresos de la carn i ossos que un temps els donaren

forma perceptible, més que, així i tot, es barrejaven encara secretament a totes les ocurrencies...»

És molt interessant comparar aquestes paraules de Víctor Català amb el que diu Carlo Guinzburg a «El formatge i els cucs» editat per l'editorial Munch: D'on els ve la cultura als pocs o gens lletrats? Hi ha òsmosi entre l'alta cultura i la popular? Nosaltres afegiríem. Actua Víctor Català de pont entre les dues cultures? El seu aïllament en un món rural i dramàtic la podia fer molt més sensible a la penetració de mitologies populars que s'encarnen en una figura completament literària com el seu Pastor, impossible d'existir, però que, en canvi, és tan real com han estat sempre els personatges de les rondalles de la vora del foc. O les mateixes àvies que, en teoria, les expliquen. Potser no n'hi ha hagut mai cap d'àvia que expliqui rondalles. Potser les rondalles no són altra cosa que deformacions i popularitzacions de mites, sortits d'una classe ben poc popular com poden ser sacerdots o poetes. Però l'àvia que explica rondalles o en Pere sense por són tan vius com el pastor de Solitud. O tan falsos.

Es curiós que mentre Caterina Albert escrivia el seu primer lli-

bre publicat, el recull poètic «El cant dels mesos», complia el dol rigorós que es guardava abans dels difunts que incloïa, a part dels vestits negres, una llarga temporada d'estar tancat a casa. I el difunt era precisament la seva àvia per a qui sentia «una amor i una devoció idolàtriques» segons ens diu ella mateixa. També ens explica que és a l'hora d'editar aquest llibret quan va decidir amagar-se darrera un pseudònim i que va triar el de Víctor Català, nom del protagonista d'una novel·la que aleshores escrivia i que amb aquesta usurpació de nom per part de la seva pròpia autora va quedar innominat i la novel·la no va tirar endavant. Només se'n salvaren dos capítols «els quals anys anant i sota el títol de "Marines" foren premiats en els Jocs Florals de Barcelona».

La lectura del llibret de poemes, com tots els poemes publicats més tard, ens indica clarament que Víctor Català era prosista. Segons Joan Sales això és normal. En una entrevista realitzada per Mercè Ibarz i publicada a l'Avenç després de la mort de l'escriptor (número 67, gener 84) Joan Sales diu: «Les dones no són en general bones poetesses i sí, excepcionals novel·listes. Les millores novel·les catalanes d'aquest

segle són «Solitud» i «La plaça del diamant», de dues dones. I és que realment em sembla encara que no sabia explicar-ho, que hi ha una relació entre sexualitat i poesia. Digui'm una gran poetessa... Potser l'únic exemple és Safo i ja veu quin exemple era també de sexualitat...»

Sense estar gens d'acord amb Joan Sales, ni amb el que diu ni amb el que insinua, sí que cal acceptar que els poemes de Víctor Català no tenen la categoria de la seva prosa. De tota manera aquests versos van ser elogiats per Maragall i en tenen més d'una reminiscència com també recorden, de lluny poetes contemporanis o més joves com és ara Sagarra. En aquest seu primer llibre, més enllà de la valoració literària m'ha cridat l'atenció una cosa i és el tractament de desfavor que rep el mes de juliol. Tots els altres són elogiats sense avarícia però del juliol ens diu:

*no t'estimo, juliol
lasciu com una bagassa
no t'estimo juliol
roent d'un sol
erm de consol...»*

Per què aquesta antipatia al pobre juliol? Quin mal record associava en aquest mes que el fa

destacar malèvolament dels altres? És un de tants misteris que m'agradaria poder esbrinar per poder arribar al coneixement d'aquesta escriptora tan misteriosa

L'any 1904 comencen les trames de Solitud a l'editor Lluís Via. Aquesta novel·la feta a singlots s'havia de convertir en una de les grans fites de la literatura catalana. No sembla pas la manera ideal d'escriure una novel·la però la realitat ens demostra que no són pas els condicionants externs els que condicionen la qualitat d'una obra i, per posar no més un exemple, recordem que «Els germans Karamazov» van néixer amb el mateix procediment

S'ha parlat molt dels personatges; de la muntanya, del Pastor, de l'Ànima i, no cal dir, de la Mila. Però sempre se'n poden dir més. La Mila, sobretot, tan sencera, tan capaç d'anar descobrint veritats hostils sense lamentar-se però sense resignar-se ni desesperar-se. Aquesta Mila que, quan les coses han arribat a un nivell insostenible no dubta a començar des del no-res, és un personatge d'una força extraordinària i ens fa desitjar una vegada més poder establir les connexions que té amb la seva creadora. Pocs escriptors i cap creadora del seu temps, no haurien gosat explicar tan clarament no solament el desecís sinó també la ira de la Mila quan descobreix que el Pastor té seixanta-quatre anys: «Vet aquí la virtut! Vet aquí la quietesa! Vet aquí la temerança!». D'una estreta espauòmica dels punys sobre la falda, els nusets dels dits li petaren. Seixanta-quatre anys! Errada dolorosa, cosa repugnant la que li havia passat!

No és una decepció idíl·lica. És gairebé la fúria de la carn decubada. Ella tenia ganes que el Pastor l'estimés com una dona espera que l'estimi un home. No que només li mostrés deferència benèvola. Podem coincidir amb els crítics a l'hora de dir que el Pastor és un personatge simbòlic però el desig de la Mila és prou de carn i ossos.

Aquesta descoberta del desig ara no és cap misteri i qualsevol literat en pot parlar ben lliurement. Però fa vuitanta anys qui gosava parlar-ne? Els homes és clar, i encara havien de fer acabar malament les heroïnes que gosaven lliurar-se. Pensem en les més espectaculars: Madame Bovary o Anna Karenina. Suïcidi. Deshonra. Misèria. Qualsevol cosa, fora d'acceptar que era natural: «Les dones no senten» «Tanca els ulls i pensa en Anglaterra», diuen

que la reina Victòria recomanava a les seves filles en preparar-les per al matrimoni.

El consol que la mateixa Mila cerca més enllà, quan es diu que el Pastor no l'ha rebutjada per vell ni per manca d'amor sinó perquè era fidel a la dona morta, és un consol dirigit a l'orgull i no pas a la carn. «El pastor no l'havia volguda mai a ella amb voler d'home a dona. I ara ho reparava bé; no havien estat els anys, no havia estat l'amuleta preservadora, no era una virtut o una prudència major que la dels altres homes el que s'havia entreposat enmig d'ells, no; havia estat una memòria, una ombra, un respecte; havia estat la sola recordança de l'altra dona, de la dona seva, de l'antiga criadeta de sant Ponç»

I encara costa de veure clar si no hi ha despit darrera aquesta confirmació. Perquè si no, afegiria «de l'antiga criadeta de sant Ponç» en comptes d'acabar a «de la dona seva». Fa l'efecte d'una darrera punxada a la rival, això de recordar-ne l'origen humil. La fidelitat a una morta no és tan ofensiva com la impotència de l'home estimat però el rancor té la mateixa profunditat. Sigui la causa que sigui, el cas és que l'home volgut no ha respost i això és molt dur de perdonar i de perdonar-se.

Una exposició clara doncs, del desig d'una dona i dels sentiments que genera. Però més interessant encara, per a mi, és la reacció final. La Mila no s'estima. No segueix la sort del Pastor. No. Abandona el seu home i se'n va de l'ermita. Tot i que no sabem què farà ni com se'n sortirà ningú no pensa en acabar aquest llibre que la Mila tornarà ser la víctima de cap home. Se'n va de l'ermita amb una lliçó apresada i amb un termini que la farà invencible. Invencible i modèlica. Deixant de banda la força literària d'aquest final de Solitud, hi ha una lliçó moral que voldríem veure seguida per moltes dones en situacions insostenibles.

Un gran llibre, aquest de Solitud. Fins i tot el que Montoliu assenyala com a defectes a mi no m'ho semblen pas. Em refereixo als capítols V i IX (Sumant dies i Gatzara). Segons Montoliu, tot i que són molt interessants des del punt de vista literari, no són necessaris a l'obra. És molt difícil saber el què és i el què no és necessari en un llibre però a mi em sembla que tant l'un com l'altre ens ajuden a entendre la gran diferència entre la Mila i el que la volta. A l'hora de fer la cargolada, la Mila tindrà un gest de compassió per a les bestioles rostides que ni tan sols compar-

teix l'idíl·lic Pastor. En canvi després de les destrosses de la festa és una ira impotent —tampoc compartida— la que la fa exclamar «Aquestes són les relíquies que ens ha deixat sant Ponç». Sí, d'una banda la Mila és capaç d'una finor d'esperit que la fa compadir els cargols o que la farà preguntar-se si és pecat matar un grill, d'altra banda té una capacitat notable de reacció davant de la poca-soltada i la bàrbarie que ens van preparant per a la valenta decisió final. Les roses, els cargols, les destrosses a mi em semblen tan essencials a la novel·la com ho és la muntanya, o l'eixerit Baldiret. La vida de la Mila, com la de tothom, transcorre enmig de la bellesa, l'enuig i la brutalitat. El que cal, és veure si es té prou capacitat de resposta per no rendir-se o no desesperar-se.

Un comentari a part mereixen les relacions de la Mila amb sant Ponç. Aquest sant de guix té una personalitat només superada per la pròpia Mila, perquè en realitat és la projecció de tots els seus odís i temences. Des de bon començament sent repulsió per aquest sant «menut de cos inflat de ventre, amb llarga barba cendrosa... i un peu llarg, penjant i punxegut que es retirava amb la bossa de tabac d'en Maties quan era buida... A la Mila li féu una estranya impressió desagradosa entre fàstic i angoixa...» (49-505)

Aquesta primera sensació de rebuig no minvarà pas amb la coneixença i després del desastre final la Mila exclamarà que sant Ponç no l'havia poguda veure mai (245) o recordarà les rialles mofe-

tes que li havia dedicat en el somni angoixós del primer dia. Sant Ponç, és gairebé pitjor que l'Ànima perquè ocupa un lloc més elevat i, per tant, la seva antipatia és molt més feridora o la repulsió que inspira, encara més profunda.

Sense ser cap expert en simbologia, hi ha tota una sèrie de símbols en aquesta figura que ens porten a interpretacions sexuals, el peu com una bossa buida, la gran panxa, i que, a mi, em tornen a portar al significat d'aquells quatre versets misteriosos: «no t'estimo juliol, lasci com una bagassa...» O potser el mal record no era d'una bagassa sinó d'una figura de sant Ponç que no era de guix sinó de carn i ossos.

No ho sabrem. Però el que potser ens acabarà d'ajudar a desfer cabdells és que, tot fent dissabte, la Mila ha fregat una bacina de llautó deixant-hi gairebé les ungles però aleshores brilla i ella s'hi emmiralla al fons d'un clotet que fa la safata i pensa «Que bonica sóc així» «i es besa a si mateixa dins del clotet».

Aquesta acció ens transporta a una narració «Diàleg prismatic» on un home que es diu Victorià, decideix no casar-se perquè reconeix els drets de les dones però no li agrada fer-los efectius. Una mena de transposició? Victorià Margarit és Víctor Català?

Es podria parlar de Solitud durant hores i hores i des de molts punts de vista diferents. Potser a l'hora d'assenyalar algun defecte, els lectors actuals es fixarien precisament en una cosa que

va ser comentada com a qualitat temps endarrera i són les rondalles del Pastor. El lector i la lectora —d'avui, passen els ulls una mica de pressa per totes les contalles i pel propi llenguatge d'aquest Pastor idíl·lic i s'estimen més aprofundir en el drama d'aquests personatges tancats entre muntanyes. A mi, particularment i des del punt de vista literari, el que no m'agrada de Solitud és l'acabament. Em refereixo a la darrera frase: «Les filtracions de la solitud havien cristallitzat amargament en son destí». Al meu entendre aquesta frase una mica pedant desfa la solemne majestat amb què hauria acabat l'obra sense aquest afegit: Hauria dit: «La dona èrtica i greu, amb el cap dret i els ulls ombrívols emprengué sola la davallada» Aquesta bella frase, musical i dramàtica seria un acabament perfecte. La ratlla final, és com una dissonància afegida després d'un acord final ben aconseguit. És una llàstima que Víctor Català no s'adonés de la diferència de so de les frases, que no les hagués llegit en veu alta i que no hagués donat un cop de tissors decidit al desafortunat final d'aquesta gran obra ben sonant. Una mica d'autocensura també hauria afavorit la gesta. No em refereixo als barbarismes només —l'època s'ho duia— sinó a algunes paraules massa rebuscades que fugen del to general de l'obra. Però això ja és un treball per a una tessa sobre el llenguatge a l'obra de Víctor Català que algú hauria de fer i a mi m'agradaria molt de llegir.

Els 30 llibres de la Biblioteca de Babel

L'alemany de Meyrink, l'italià de Papini, l'anglès de London i Wilde i el castellà austral de Borges són algunes de les llengües filles de la formidable confusió fundacional de Babel. Res no queda d'aquella mítica torre, bastida sobre un deliri vertical genuïnament humà, llevat d'aquestes venerables enrunes dels còdis lingüístics que, esdevingudes literatura, donen testimoni al llarg dels temps de la pluralitat expressiva dels més variats somnis dels homes.

Una biblioteca de característiques tan suggestives exigia un bibliotecari excepcional, un arqueòleg minucios capaç de convertir el projecte de l'editor italià Franco Maria Ricci en una realitat. Naturalment, Jorge Luis Borges fou el candidat elegit.

La Biblioteca de Babel són trenta llibres de relats fantàstics, cinc dels quals estan ja a l'abast de tothom (1), seleccionats per la magistral arbitrariedad de les conegudes filies i fòbies del gran escriptor argentí. Junt amb els narradors abans esmentats, també tenen el seu lloc en aquesta extraordinària biblioteca Cazotte, Kafka, Melville, Voltaire, Chesterton i Stevenson, sense que Borges hagi oblidat la seva lleialtat —tantes ve-

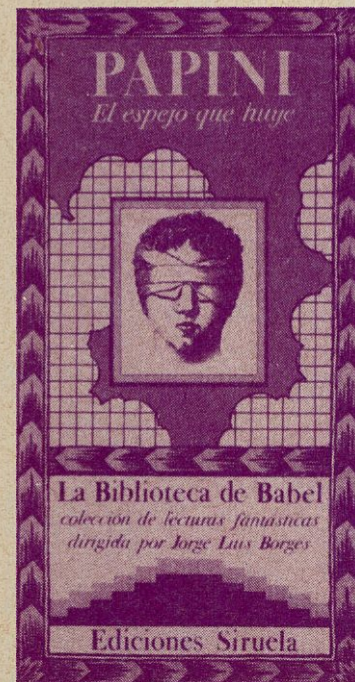
gades proclamada— vers «Les mil i una nits», els contistes russos, Poe, Kipling i l'inevitable Leopoldo Lugones.

La Biblioteca de Babel són, també, trenta bells volums impressos amb un amor al llibre no masa compartit entre nosaltres, amb lluminosa tipografia bodoniana, que de vegades supera l'edició original italiana. I Babel són també trenta breus i lluminosos

pròlegs en els quals Borges justifica l'elecció dels textos i presenta els diferents autors.

És especialment significatiu que un dels primers volums publicats sigui «Veinticinco Agosto 1983», del propi Jorge Luis Borges, llibre amb el que el director de la col·lecció volgué fer un petit homenatge a l'escriptor argentí amb motiu dels seus vuitanta anys. Sembla obligat de saludar amb entusiasme aquesta col·lecció i admirar el respecte i la professionalitat demostrades pels seus editors. Davant la lectura massificada i la despersonalització del llibre en col·leccions suposadament populars, els lectors hedonistes, aquells que llegeixen pel plaer de la literatura i pel goig que proporciona el llibre ben fet, agrairan a Ediciones Siruela aquesta biblioteca, el nom de la qual evoca una confusió resolta aquesta vegada amb una claretat extraordinària.

Dora Olavide

(1) Els llibres publicats fins ara són: «Las muertas concéntricas» Jack London); «Veinticinco Agosto 1983» (Jorge Luis Borges); «El Cardenal Napellus» (Gustav Meyrink); «Cuentos descorteses» (Leon Bloy) i «El espejo que huye» (Giovanni Papini).

c/. Besalú, 9
FIGUERES
Tel. 50 37 10

GROG
LLIBRERIA

- Narrativa
- Filosofia
- Història
- Arquitectura i Urbanisme
- Gastronomia
- Literatura infantil
- Viatges